

Brasil: Urfolk og personer som jobber for urfolks rettigheter

- FUNAIs rolle og endringer under president Bolsonaros regime.
- Skjer det overgrep mot urfolk og personer som jobber for urfolks rettigheter? I så fall hvilke typer overgrep?
- Etterforskes overgrep mot urfolk?

Kort om kildene og responsen

Reponsen baserer seg på informasjon fra både skriftlige og muntlige kilder. De skriftlige kildene er blant annet rapporter fra Human Rights Watch, rapport fra IWGIA, den internasjonale arbeidsgruppen for urfolk, og nyhetsartikler.

Landinfo har i tillegg innhentet informasjon fra tre muntlige kilder: Yuri Kasahara, forsker ved Oslo Met, Torkjell Leira, Brasil-ekspert og seniorrådgiver ved Klimahuset ved UiO, og en ambassadekilde ved den norske ambassaden i Brasilia.

Temaet *urfolk og deres situasjon* er et vidt tema. Denne responsen besvarer kun kort dette spørsmålet. Hovedhensikten med responsen er å belyse FUNAIs rolle, og samtidig gjøre oppmerksom på de overgrepene urfolk, og de som jobber for urfolk, kan oppleve.

Bakgrunnsinformasjon

Brasil har en befolkning på 213 millioner innbyggere og er verdens sjettemest folkerike land. Landet har omtrent halvparten av Sør-Amerikas befolkning. Folketallet har vokst svært raskt fra ti millioner i 1872, 93,1 millioner i 1970 til 183 millioner i 2007. Ca. 0,4 % av befolkningen er urfolk (Næverdalen 2021).

Definisjonen av hvem som er urfolk, er blant annet gjengitt på Regjeringen.no som viser til ILO-konvensjonen nr. 169:

”Folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet hører til da erobring eller kolonisering fant sted eller da de nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som - uansett deres rettslige stilling - har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner.”(Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2020).

Ifølge den internasjonale arbeidsgruppen for urfolk, IWGIA, teller urfolk i Brasil 897 000 personer som representerer i alt 305 ulike etniske grupper som snakker 274 ulike språk. Over 500 000 medlemmer av urbefolkningen bor på landsbygda, mens de resterende bor i byer. 13,8 % av jordområdene i landet har blitt reservert for urbefolkningen. De fleste av disse områdene ligger i Amazonas, nord i Brasil (IWGIA u.å.).

I Brasil er det store interessekonflikter mellom urfolk og deres organisasjoner som ønsker å beskytte urbefolkningen og deres rettigheter på den ene side og jordeiere samt personer som driver med illegal skoghogst og gruvedrift (garimpeiros) på den annen side. Nedhogging av regnskogen har som kjent store konsekvenser for klimaet.

Etter at Bolsonaro ble innsatt som president 1. januar 2019, har situasjonen for urbefolkningen forverret seg. Bolsonaro har sagt han vil løse opp reguleringer som er til hinder for gruve- og landbruksinteresser. Dette vil påvirke urbefolkningens rettigheter (Leira, som sitert i Røst 2019).

FUNAIs rolle og endringer under president Bolsonaros regime

FUNAI (National Indian Foundation) er en føderal etat med ansvar for å beskytte urfolk og å sikre deres rettigheter. FUNAI ble dannet i 1987 for å identifisere, avgrense og fastsette urfolks landområder, dette som et resultat av overgrep mot urbefolkningen (Survival u.å.). Mandatet er å beskytte urfolk og å være et kontaktledd mellom urfolk og resten av samfunnet, ved blant annet å behandle krav om territorium og formalisere avtaler om eiendom og tilgang til vann. FUNAI har et generelt ansvar for forvaltning av urfolks territorium (Kasahara, telefonsamtale 2021).

FUNAI kan sammenlignes med et norsk direktorat (Leira, e-post 2021; Kasahara, telefonsamtale 2021). FUNAIs rolle har gradvis blitt redusert. Også under Brasils forrige president, Michel Temer (2016–2018), ble finansieringen til FUNAI redusert og landets fokus på å ta vare på klimaet kom i bakgrunnen for økonomisk vinning (Bull 2017; Kasahara 2017).

Ifølge flere kilder har FUNAI sin rolle endret seg ytterligere etter at Jair Bolsonaro vant presidentvalget og ble innsatt som president i 2019. Noe av det første presidenten gjorde, var å utforme et dekret der FUNAI ble fratatt retten til å fastsette grensene for urfolksområder. Denne oppgaven skulle nå gjøres av Landbruksdepartementet (BBC News 2019; Røst 2019). Dette ble sett på som en seier for den mektige landbrukssektoren. Resten av FUNAI havnet under et nyopprettet departement for kvinner, familie og menneskerettigheter (BBC News 2019). Leira pekte på at det er bekymringsfullt at urfolks landrettigheter flyttes til Industri- og landbruksdepartementet. Det betyr at et av de viktigste tiltakene for å redusere avskoging flyttes inn under det departementet som har ansvaret for den sektoren som har stått for mesteparten av avskogingen de siste tretti årene (som sitert i Røst 2019). Den delen av dekretet ble imidlertid annullert av Kongressen i mai 2019, slik at FUNAI fortsatt har ansvaret for fastsettelsen av grenser for urbefolkningen (ambassadekilde, oktober 2021).

FUNAI har skiftet lederskap etter at Bolsonaro ble president, og ledes nå av en tidligere politimann (ambassadekilde, e-post 2021; Bachega 2021). FUNAI har videre kvittet seg med mange av fagfolkene og ansatt personer uten særlig fagkompetanse. Erklærte urfolksmotstandere har blitt satt inn i ledelsen i FUNAI (Leira, e-post 2021; ambassadekilde, e-post 2021). FUNAI-ansatte som brenner for urfolks interesser befinner seg nå i en vanskelig situasjon. De skiftes ut. Organisasjonen har fått en helt annen profil. Det er ikke bare lederskapet som har blitt skiftet ut, men også personer lenger ned i organisasjonen. FUNAI har til og med saksøkt urfolk som kritiserer FUNAI for ikke å oppfylle sine forpliktelser. Dette har aldri skjedd før (ambassadekilde, e-post 2021; Bachega 2021).

FUNAI sin budsjett har også blitt redusert etter at Bolsonaro tok over presidentembetet (Bachega 2021).

FUNAI har tidligere ført saker for rettsapparatet på vegne av urbefolkningen. Ifølge ambassadekilden (e-post, september 2021) er det uvisst om de fortsatt gjør dette, gitt at FUNAI nå har en annen profil. FUNAI sitter i tillegg med en rekke restanser av saker som venter på å bli behandlet i domstolene.

Skjer det overgrep mot urfolk og personer som jobber for urfolks rettigheter? I så fall hvilke type overgrep?

Interessemotsetninger mellom på den ene side urfolk og personer som jobber for urfolks rettigheter og på den annen side jordeiere og dem som driver med illegal hogst og illegal gruvedrift, fører til at både urfolk og urfolkaktivister utsettes for overgrep. Konflikten er stort sett lokal og knyttet til de områdene der de illegale inngrepene og miljøødeleggelsene skjer (ambassadekilde, e-post september 2021; Bachega 2021; Boadle 2021).

Ifølge Human Rights Watch har illegale inngrep og miljøødeleggelse i urfolksområdene økt kraftig. Human Rights Watch forklarer dette med FUNAIs begrensede posisjon og at andre mekanismer som skulle ivareta urbefolkningen, har blitt endret. I 2019 var det 135 % økning i illegale inngrep, som illegal skogshogst, illegale ervervelser av jordeiendommer og andre brudd på urfolks rettigheter, ifølge organisasjonen Indigenist Missionary Council (CIMI) som jobber for urfolks rettigheter i Brasil og som samler informasjon om vold mot urfolk verden over (som sitert i Human Rights Watch 2021). Illegale inngrep utgjorde 256 tilfeller i 2019. I 2018 var tilsvarende tilfeller 109. Det hyppigste inngrepet er illegal skogshogst og deretter illegal gruvedrift. Flest tilfeller skjedde i delstaten Amazonas (Valente 2020).

I tillegg til ovennevnte overgrep skjer også trusler og drap på urfolk og personer som arbeider for urfolks sak. 113 urfolk ble drept i Brasil i 2019, mens antallet drepte i 2018 var 135 (U.S. Department of State 2021).

Det har vært en økning i antall drap på urbefolkningen med 22 % i perioden 2009–2019. De fleste av drapene i 2020 skjedde i delstatene Amazonas, Roraima og Mato Grosso do Sul. Det vises til at konflikter som dreier seg om vann, landområder og naturressurser er årsak til drapene, og slike konflikter er økende (Sampaio 2021).

Human Rights Watch har dokumentert en rekke drap på urfolkrepresentanter i sin rapport fra 2019. Dette er drap på personer som har engasjert seg mot illegal hogst og andre illegale naturinngrep. Det er flere eksempler på at personer som har forsøkt å anmelde denne typen overgrep, har blitt drept. Det er også begått drap på personer som har truet med å melde ifra om illegal hogst. Flere av dem som har blitt drept har vært aktive i organisasjoner som jobber for urfolks rettigheter. Dette gjelder imidlertid ikke alle de Human Rights Watch har dokumentert (Human Rights Watch 2019, s. 66–79; Andreoni & Casado 2019).

Også personer som jobber for urfolks rettigheter, og som ikke nødvendigvis selv er urfolk, kan bli utsatt for overgrep. Miljøforkjempere er generelt en utsatt gruppe i Brasil. 20 miljøvernforkjempere ble drept i 2020. Til sammenligning ble 65 drept i Colombia, - som er landet med høyest antall drepte miljøvernforkjempere, ifølge den internasjonale organisasjonen Global Witness (2021). Personer som jobber for urbefolkningen, slik som FUNAI-ansatte ute på landsbygda, opplever drapstrusler og at hus blir satt fyr på. Det å være FUNAI-ansatt kan være farlig, og flere har mottatt drapstrusler, ifølge Leira (e-post, 2021). Kasahara (telefonsamtale, september 2021) viser til det samme og opplyser at personer som jobber lokalt for urbefolkningen, kan oppleve trusler fra jordeiere og kriminelle grupper som driver skogshogst og gruvedrift. Ambassadekilden (e-post, september 2021) opplyser at truslene først og fremst er av lokal art, på landsbygda og på mindre steder, knyttet til rurale områder.

Det hender at det er innleide personer som utfører overgrepene på vegne av jordeierne (ambassadekilde, e-post 2021), men også på vegne av dem som driver illegal skogshogst og illegal gruvedrift. Human Rights Watch omtaler «group of killers for hire» og viser også til tilfeller der lokale politifolk har vært hyret inn sammen med kriminelle for å utføre drap (Human Rights Watch 2019, s.72, 79, 84).

Etterforskes overgrep mot urfolk?

Mangel på etterforskning av overgrep er et generelt problem i Brasil. Ifølge U.S. Department of State (2021) foreligger det en rekke rapporteringer om korrupsjon på ulike nivå i myndighetsapparatet, som fører til straffrihet for de ansvarlige. Brasil scorer 38/100 og er rangert som nummer 94 på Transparencys korrupsjonsindeks som rangerer 180 land og territorier etter hvordan eksperter og forretningsfolk oppfatter graden av korrupsjon i offentlig sektor. Indeksen bruker en skala fra 0 til 100, der 0 anses som svært korrupt og 100 svært lite korrupt (Transparency International 2020).

Generelt er det en veldig lav oppklaringsprosent på drap på urfolk, og jo lenger vekk fra urbane strøk overgrep skjer, jo mindre etterforskning er det som settes i gang. Dette gjelder spesielt for overgrep mot urbefolkningen, men også overfor andre, ifølge ambassadekilden (e-post, september 2021). Det eksisterer noen føderale program for beskyttelse, men få når fram i dette systemet. Lokalt politi fungerer svært dårlig, ifølge ambassadekilden.

Human Rights Watch (2019, s. 90) opplyser at Brasil systematisk unnlater å etterforske voldshendelser begått mot urbefolkningen av dem som driver illegal hogst og okkupasjon av jord. Av 300 ofre for overgrep i delstaten Amazonas i løpet av de siste ti årene, har kun ni saker endt i rettsapparatet. Dette utgjør 4 % av sakene. Av 46 drap i delstaten Maranhão (uvisst i hvilken tidsperiode) endte to saker i rettsapparatet. Det vises til at politiet ikke gjør ordentlig arbeid, de samler ikke inn bevis og etterforskningen i sakene er svært mangelfull eller fraværende.

Om Landinfos responser

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos responser er basert på opplysninger fra nøye utvalgte informasjonskilder, og kan bygge på både skriftlig og muntlig kildemateriale. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

En respons er et svar på konkrete spørsmål som saksbehandlere i utlendingsforvaltningen har stilt Landinfo, og er ikke ment å være utfyllende redegjørelser for et tema. Responsene er utarbeidet innenfor korte frister, og kildegrunlaget er ikke alltid like bredt som i våre temanotater.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos responser gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

Referanser

Skriftlige kilder

- Andreoni, M. & Casado, L. (2019, 4. november). Guardian of the Amazon Killed in Brazil by Illegal Loggers. *New York Times*. Tilgjengelig fra <https://www.nytimes.com/2019/11/04/world/americas/brazil-indigenous-amazon.html> [lastet ned 30. september 2021]
- Bachega, H. (2021, 24. juni). Illegal gold miners stalk amazon as authorities look away. *BBC News*. Tilgjengelig fra <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-57157017> [lastet ned 22. september 2021]
- BBC News (2019, 25. april). Brazil's indigenous people: 'We fight for the right to exist'. *BBC News*. Tilgjengelig fra <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-48050717> [lastet ned 29. september 2021]
- Boadle, A (2021, 11. mai). Gold miners fire on Yanomami indigenous community in Brazil. *Reuters*. Tilgjengelig fra <https://www.reuters.com/world/americas/illegal-gold-miners-fire-yanomami-indigenous-community-brazil-2021-05-11/> [lastet ned 29. september 2021]
- Bull, B. (2017, 20. juni). Presidentbesøk til besvær. *Dagsavisen*. Tilgjengelig fra <https://www.dagsavisen.no/debatt/2017/06/20/presidentbesok-til-besvaer/> [lastet ned 23. september 2021]
- Human Rights Watch (2019, 17. september). *Rainforest Mafias*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/report/2019/09/17/rainforest-mafias/how-violence-and-impunity-fuel-deforestation-brazils-amazon> [lastet ned 1. oktober 2021]
- Human Rights Watch (2021, 6. april). *Brazil: Open Letter by Human Rights Watch to the National Indian Foundation (FUNAI)*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2021/04/06/brazil-open-letter-human-rights-watch-national-indian-foundation-funai> [lastet ned 23. september 2021]
- Global Witness (2021, 13. september). *Last Line of defence*. London: Global Witness. Tilgjengelig fra <https://www.globalwitness.org/en/campaigns/environmental-activists/last-line-defence/> [lastet ned 30. september 2021]

- IWGIA, dvs. International Work Group for Indigenous Affairs (u.å.). *Brazil Indigenous Peoples' rights in Brazil*. København: IWGIA . Tilgjengelig fra <https://www.iwgia.org/en/brazil.html> [lastet ned 22. september 2021]
- Kasahara, Y. (2017, 22. juni). Nå må du si fra, Erna!. *Dagsavisen*. Tilgjengelig fra <https://www.dagsavisen.no/debatt/2017/06/22/na-ma-du-si-fra-erna/> [lastet ned 23. september 2021]
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2020, 13. februar). *Hvem er urfolk?* Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Tilgjengelig fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtspalte/hvem-er-urfolk/id451320/> [lastet ned 23. september 2021]
- Næverdal, C. *Brasils befolkning* (sist endret 26. mai 2021). Oslo: Store norske leksikon. Tilgjengelig fra https://snl.no/Brasils_befolkning [lastet ned 1. oktober 2021]
- Sampaio, C. (2021, 1. september). Murders of indigenous people in Brazil increase 22% in ten years. *Brasil de Fato*. Tilgjengelig fra <https://www.brasildefato.com.br/2021/09/01/murders-of-indigenous-people-in-brazil-increase-22-in-ten-years> [lastet ned 28. september 2021]
- Survival (u.å.). *FUNAI – National Indian Foundation (Brazil)*. London: Survival. Tilgjengelig fra <https://www.survivalinternational.org/about/funai> [lastet ned 22. september 2021]
- Transparency International (2020). *Our work in Brazil*. Berlin: Transparency International. Tilgjengelig fra <https://www.transparency.org/en/countries/brazil> [lastet ned 28. september 2021]
- U.S. Department of State (2021, 31. mars). *2020 Country Reports on Human Rights Practices: Brazil*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/brazil/> [lastet ned 22. september 2021]
- Valente, R. (2020, 30. september). Invasões em terras indígenas sobem 135% no 1º ano de Bolsonaro, diz Cimi. *Noticias.uol*. Tilgjengelig fra <https://noticias.uol.com.br/columnas/rubens-valente/2020/09/30/indigenas-relatorio-violencia-brasil-governo-bolsonaro.htm> [lastet ned 23. september 2021]
- Røst, E. (2019, 3. januar). Første dag på jobb: Brasils nye president vingeklipper urfolksdirektorat. *Bistandsaktuelt*. Tilgjengelig fra <https://www.bistandsaktuelt.no/nyheter/2019/brasil-jair-bolsonaro-og-urfolk/> [lastet ned 22. september 2021]

Muntlige kilder

- Ambassadekilde. Den norske ambassaden i Brasilia, Brasil. E-postkorrespondanse september og oktober 2021.
- Kasahara, Y. Telefonsamtale september 2021.
- Kasahara er forsker ved Oslo Met. Han er brasiliansk borger.
- Leira, T. E-post-korrespondanse september 2021.
- Leira er Brasil-kjenner og seniorrådgiver ved Naturhistorisk Museum.

© Landinfo 2021

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.